

İÇİNDEKİLER

Türk Dili ve Edebiyatına Giriş	3
Olay Çevresinde Gelişen Edebi Metinler	27
Anlatmaya Bağlı Türler	39
Göstermeye Bağlı Türler	71
Öğretici Metinler	101

MEHMET ÂKİF ERSOY

Aralık 1873 İstanbul Fatih'te Sarıgül'de doğdu. Babası, küçük yaşta tahsil için Arnavutluk'un İpek kazası Şuşisa köyünden İstanbul'a gelmiş, Fâtih Medresesi müderrislerinden Mehmed Tâhir Efendi, annesi aslen Buharalı olup Tokat'a yerleşmiş bir aileden Emine Şerife Hanım'dır.

Mehmet Âkif Ersoy, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ulusal marşı olan İstiklal Marşı'nın yazarıdır. "İstiklal Şairi" ünvanı ile anılır. İstiklal Marşı'nın yanı sıra Çanakkale Destanı, Bülbül ve 1911-1933 yılları arasında yayımladığı yedi şiir kitabındaki şiirleri bir araya getiren Safahat, en önemli eserlerindedir. II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren Sırat-ı Müstakim (daha sonraki adıyla Sebilü'r-Reşad) dergisinin başyazarlığını yapmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında milletvekili olarak 1. TBMM'de yer almıştır.

1873

1 – TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINA GİRİŞ

		Doğru	Yanlış	Süre	Onay
Başlangıç Testi	01				
Geliştirme Testi	01				
Güçlendirme Testi	01				
Güçlendirme Testi	02				

2 – OLAY ÇEVRESİNDE GELİŞEN METİNLER

		Doğru	Yanlış	Süre	Onay
Başlangıç Testi	01				

3 – ANLATMAYA BAĞLI TÜRLER

		Doğru	Yanlış	Süre	Onay
Başlangıç Testi	01				
Başlangıç Testi	02				
Başlangıç Testi	01				
Başlangıç Testi	02				
Başlangıç Testi	01				
Güçlendirme Testi	02				
Güçlendirme Testi	03				

4 – GÖSTERMEYE BAĞLI TÜRLER

		Doğru	Yanlış	Süre	Onay
Başlangıç Testi	01				
Geliştirme Testi	01				
Güçlendirme Testi	01				
Güçlendirme Testi	02				

5 – ÖĞRETİCİ METİNLER

		Doğru	Yanlış	Süre	Onay
Başlangıç Testi	01				
Başlangıç Testi	02				
Geliştirme Testi	01				
Geliştirme Testi	02				
Güçlendirme Testi	01				
Güçlendirme Testi	02				

		Doğru	Yanlış	Süre	Onay
Dergi Bitirme Testi	01				
Master Test	01				

Kalmadı

Kaldı

Konu Eksikim	
Konu ile ilgili Toplam Çözdüğüm Soru Sayısı	

MODUM

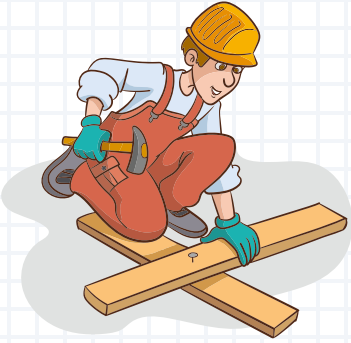
Empty box for student information.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINA GİRİŞ

Sanat eseri

- Duygu, düşünce ve hayalleri dil aracılığıyla güzel, etkili ve belli bir biçim çerçevesinde anlatılan sanat dalına **edebiyat**; insanda üstün bir güzellik duygusu ve heyecan uyandıran dil ürünlerine de **edebî eser** denir.
- Edebiyat, resim, müzik, heykel gibi duygu ve düşünceleri çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritim gibi unsurlarla güzel ve etkili biçimde ve kişisel bir üslupla ifade etme çabasından doğan ruhsal faaliyete **güzel sanat** denir.
- Duygu ve düşünceleri göze ve gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifade etme konusundaki yaratıcılığa **sanat**; *Sessiz Gemi şiiri*, *Düşünen Adam heykeli*, *Kız Kulesi*, *Su kasidesi*, *Fatih-Harbiye romanı* gibi insanın yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkardığı üstün ve değerli eserlere de **sanat eseri** denir.
- Fuzûlî, Mimar Sinan, Mehmet Âkif, Ömer Seyfettin gibi güzel sanatların herhangi bir dalında yaratıcılığı olan, eser veren kimselere **sanatçı** denir.
- Marangozluk, mermercilik, boyacılık gibi insanın ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan; deneyim, beceri ve ustalık gerektiren işlere **zanaat** denir.
- Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemlerden ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgiye de **bilim** denir.

Zanaatkâr

Sanat ile Zanaat Arasındaki Farklar

Sanat	Zanaat
Yaratıcılık gerektirir.	Ustalık işidir.
Tekrarlanamaz, biricik kabul edilir.	Tekrarlanır, aynısı yapılır.
Estetik ürün ortaya koymak amaçlanır.	Yarar sağlamak amaçlanır.
Maddi beklenti geri plandadır.	Maddi kaygılar ön plandadır.
Yetenek gerektirir.	Becerisini sonradan kazanır.
İlham önemli unsurlarından sayılır.	Deneyim büyük önem taşır.

Sanat ile Bilim Arasındaki Farklar

Sanat	Bilim
Daha çok, soyut duygu ve hayaller üzerinde durur.	Doğadan hareketle genel formüller çıkarır.
Akıdan çok, sezgiye dayanır.	Akıl ve mantığa yaslanır.
Estetik zevk vermeyi amaçlar.	Açıklamayı, öğretmeyi amaçlar.
Bireysel, öznel bir etkinlik alanıdır.	Genel, nesnel bir etkinlik alanıdır.
Kural koyma özelliği ve işlevi yoktur.	Genelgeçer kurallar ortaya koyar.
Ruha hitap eder, kurgusaldır.	Bedene hitap eder, gerçektir.
Bir şeyi canlandırmaya çalışır.	Bir şeyi açıklama işidir.

Edebiyatın Genel Özellikleri

- Ana malzemesi dildir.
- Dili etkili ve güzel kullanmayı amaçlar.
- Ele aldığı konuları kurgulayarak anlatır.
- Kendine özgü bir dil ve üslup özelliğine sahiptir.
- İnsan ve insanla ilgili her şeyi konu olarak ele alır.

Sanatın Genel Özellikleri

- Özgündür.
- Genelgeçer değildir.
- Estetik bir değer taşır.
- Kişide hayranlık uyandırır.
- Sanatçının yorumunu yansıtır.
- Güzellik, etkileyicilik, evrensellik ve yaratıcılıktan izler taşır.

Edebiyatın Güzel Sanatlar İçindeki Yeri

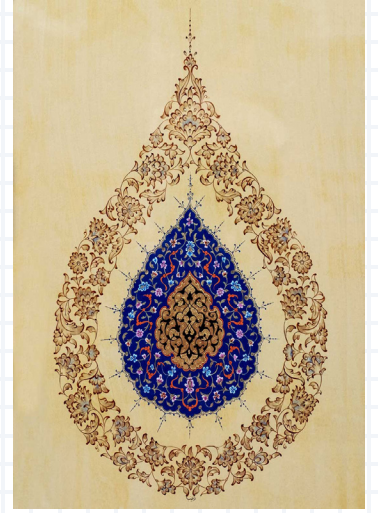
- Edebiyatın malzemesi sözcüklendir ve edebiyat dille gerçekleştirilen bir güzel sanatlar etkinliğidir.
- Edebiyatın asıl amacı, güzel sanatların en önemli ögesi olan estetik zevk duygusunu dil aracılığıyla gerçekleştirmektir.
- Bu yönüyle edebiyat ile güzel sanatlar, bir bütünün ayrılmaz iki parçası gibidir.
- Sözün ahenk ve betimlemeye dönük olması yönüyle edebiyat, özellikle güzel sanatların bir şubesi olan müzikle hep içli dışlı olmuştur.
- Ayrıca edebiyatla, sinema ve tiyatro arasında da yakın bir ilişki söz konusudur.
- Öncelikle edebiyat sinemaya ve tiyatroya kaynaklık eder, örneğin çok beğenilen edebî yapıtlar, sinemaya ve tiyatroya uyarlanabilir.

Güzel Sanatların Sınıflandırılması

- Güzel sanatlar, kullanılan malzemeler ve malzemenin kullanımına göre sınıflandırılır.
- Çünkü güzel sanatların bir bölümü göze, bir bölümü de kulağa seslenir.
- Bu sanat dallarından edebiyat, müzik kulağa; resim, fotoğraf, mimari, heykel de göze hitap etmektedir.
- Bunlar arasında hem göze hem kulağa hitap eden sanatlar da vardır: tiyatro, opera, bale, sinema ...

Hat

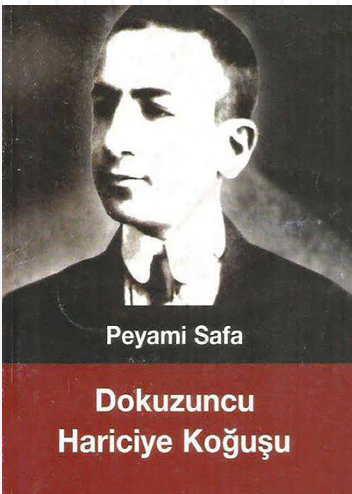
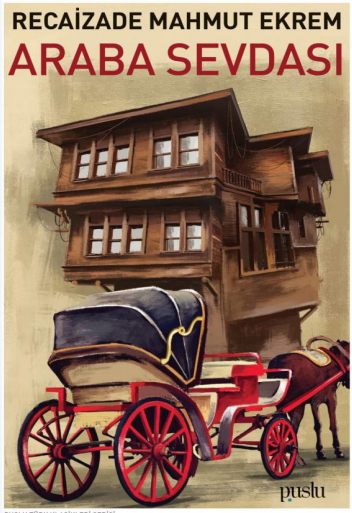
Tezhip

Minyatür

Göktürk Yazıtları

Peyami Safa

Dokuzuncu
Hariciye Koğuşu

İşitsel (Fonetik) Sanatlar

- Malzemesi ses ve söz olan, sese ve söze biçim veren sanatlardır.

Görsel (Plastik) Sanatlar

- Taş, mermer, çamur, boya gibi maddelere biçim veren sanatlar olup bu sanatlar göze hitap eder.

Dramatik (Ritmik) Sanatlar

- Harekete biçim verir fakat bu sanatların birçoğunda (tiyatro, bale gibi) hareket ögesinin yanında işitsel ve görsel ögeler de bulunur.

Edebiyatın Diğer Bilimlerle İlişkisi

- Edebiyat, güzel sanatlardan biri olması yanında oluşturduğu sanatın kuralları ve ürünleriyle uğraşan bir bilim dalı olarak da değerlendirilebildiğinden ürünlerini ortaya koyarken ve bu ürünleri incelerken çeşitli bilim dallarıyla ilişki kurar.
- İnsanların kişilikleri, ruh hâlleri, ilişkileri, meslekleri, yaşadıkları sosyal ve siyasi çevreleri vb. edebiyat eserinin malzemesini meydana getirir yani edebiyatın birinci ve en önemli konusu **“tarihî, sosyal ve psikolojik bir varlık olan insan”**dır.
- Bu bakımdan edebiyatın, insanı ve toplumu değişik yönleriyle inceleyen **“psikoloji, sosyoloji, tarih, felsefe, toplum bilimi, ruh bilimi, dil bilimi, coğrafya, din”** gibi bilim dallarıyla yakın ilişkisi vardır. Bu bilim dalları, edebiyat araştırmalarını kolaylaştırır.

Edebiyat - Tarih İlişkisi

- Her edebî metnin, içinde olduğu tarihî bir dönem vardır ve edebî metinlerin hepsinde bu tarihî dönemlerin izlerini görmek mümkündür.
- Edebî metinlerin temasını tarihî dönemler etkiler, bu eserleri doğru yorumlayabilmek için o dönemin tarihî olaylarını iyi bilmek gerekir.
- Bazı edebî metinler; olduğu dönemin izlerini taşıırken bazıları da konusunu tamamen tarihî gerçeklerden alabilir. Bu tür metinler; tarihe ışık tutabilir, tarih bilimine kaynaklık edebilir.

Edebiyat - Sosyoloji İlişkisi

- Edebiyat, sosyoloji için elverişli bir gözlem alanı olduğundan sosyoloji açısından edebiyatın önemi büyüktür.
- Kurgusal ürünler, gündelik yaşama ve sıradan insanlara veya büyük tarihsel dönüşümlerin geri planına ilişkin olguların ve ayrıntıların yansıtıcıları olarak ele alınabilir.
- Bir roman, özellikle de yazım zamanı ile konu aldığı zaman örtüşüyorsa döneminin giyim kuşam, eğlence vb. ile ilgili alışkanlıklarını veya zihniyetini sergileyen bir veri bütünü olarak okunabilir. Bu aktarımlar sosyoloji için zengin ve değerli bir kaynaktır.
- Toplamların özellikle gelenek, görenek ve yaşam biçimleri edebî eserlere yansır. Bu bilgiler edebiyat tarihine de toplum bilimine de kaynaklık eder.
- Bu yüzden, edebiyat tarihi incelenmeden toplum bilimi hakkında hüküm vermek tam doğru olmaz.

Edebiyat - Psikoloji İlişkisi

- Psikoloji, insan davranışlarını bilimsel yöntem ve tekniklerle inceleyen bilim dalıdır.
- Yazarının ya da başkalarının yaşamlarından izler taşıyan edebî metinler, biraz da yazarın veya kahramanların ruh hâlini yansıtır. Bu noktada psikolojinin yöntemlerinden yararlanmak gerekir.
- Mehmet Rauf'un *Eylül*, Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* adlı romanları buna güzel birer örnektir.
- Bu tür eserler, psikoloji bilimi için de önemli malzemelerdir ancak edebî eserlerin, gerçeğin değiştirilip dönüştürülmesiyle oluşturulduğu unutulmamalıdır.
- Bire bir gerçeği yansıtmasa da anlatılan olayların ve kişilerin benzerlerini günlük hayatımızda görmemiz mümkündür.

Edebiyat - Felsefe İlişkisi

- Felsefe ve edebiyatta öncelik insan olmakla beraber düşünme ve ortaya bir şey koyabilme gibi bir amaç da bulunmaktadır. Bu doğrultuda iki bilim yardımlaşır.
- Bazı edebî metinlerin arka planında bazı düşünceler yatar.
- Toplumlara etkileyen bu düşünceler; felsefi metin yalınlığıyla değil, değiştirilip dönüştürülerek anlatılır.

Edebiyat - Coğrafya İlişkisi

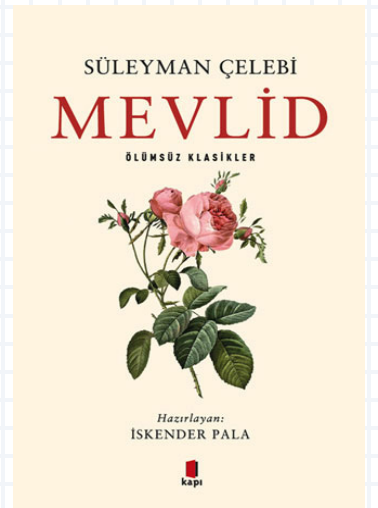
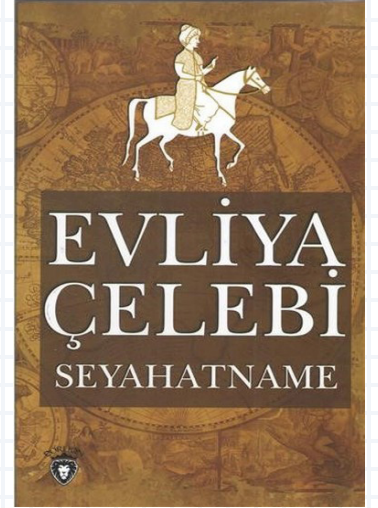
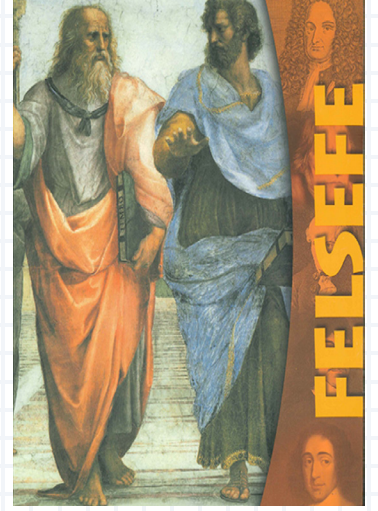
- Her edebî metnin -özellikle olaya dayalı metinlerin- önemli unsurlarından biri de mekândır.
- Olaylar, bir mekânda ortaya çıkar ve o mekânın izlerini taşır. Böylece coğrafya edebiyat üzerinde etkili olur.

Edebiyat - Din İlişkisi

- Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli faktörlerden birisi olmuştur.
- Gerek içerik gerek söz varlığı olarak din, edebî eserleri etkilemiştir.
- Aynı zamanda dinî eserler de edebiyattan büyük ölçüde yararlanmışlardır.

Edebiyat - Toplum İlişkisi

- Edebiyat, sözlü ve yazılı ürünler aracılığıyla toplumun kültürel birikimini oluşturur.
- Toplumun duygu, düşünce ve hayalleri; sosyal yaşamı, inançları ve değerleri onun aracılığıyla dile getirilir.
- Sanat, siyaset, bilim, felsefe, ekonomi, din, tarih gibi her alan; sevgi, nefret, korku, öfke, üzüntü, sevinç, arzu, aşk, mutluluk, mutsuzluk gibi her duygu kısacası insanı ilgilendiren her şey edebiyatın ilgi alanına girer.
- Bu anlamda edebiyat; toplumların duygu ve düşüncelerinin yansıdığı alanı, kültür ve uygarlığın bileşeni, ifadesi, ayrılmaz bir parçasıdır.
- Bir toplumun dili, dini, siyasal yapılanması, ekonomik düzeyi, sosyal tabakalaşma biçimi, toplumsal değişim ve dönüşümü gibi pek çok unsurla o toplumun edebiyatı arasında doğrudan ilişki vardır.

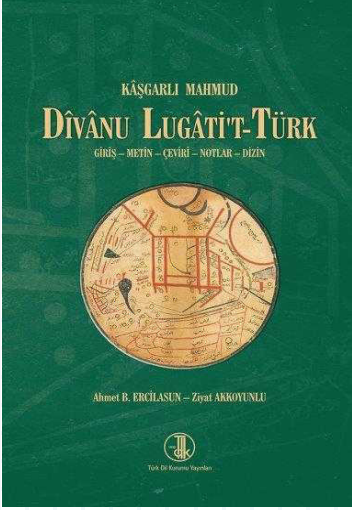

ÖRNEK 1

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi için planlar yapmaktadır. Bunun için Yıldırım Beyazıt'ın yaptırdığı Anadolu (Güzelce) Hisarı'nın karşısına bir hisar inşa etmek ister. Av bahanesiyle Karadeniz kıyısındaki Terkos Kalesi'ne gider ve avladığı hayvanları Bizans imparatoruna bir elçi aracılığıyla hediye eder ve ondan bir av köşkü yaptırmak için izin ister. İmparator XI. Konstantin de bu köşkün bir dana derisinin kapladığı alandan daha büyük olmayacağı sürece inşa edilebileceğini söyler. Bunun üzerine Sultan II. Mehmet de bir dana derisini çok ince bir şekilde kestirtip bunları uç uca bağlatır ve bir ip oluşturur. Bu alan etrafına Rumeli Hisarı'ndaki Büyük ve Küçük Zağanos Kulesi'ndeki kitabelere göre yaklaşık dört ay gibi çok kısa bir sürede bir hisar inşa ettirir.

Bu parça, edebiyatın aşağıdaki bilimlerden hangileriyle ilişkili olduğunu gösterir?

- A) Felsefe – jeoloji
B) Felsefe – sosyoloji
C) Tarih – biyoloji
D) Coğrafya – tarih
E) Coğrafya – antropoloji

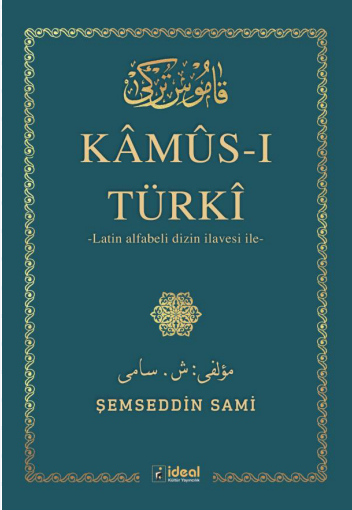

ÖRNEK 2

Büyük kubbeli serin divan; bugün daha sakin, daha gölgeliydi. Pencerelerinden süzülen mavi, mor, sincap rengi bahar aydınlığı; çinilerinin yeşil derinliklerinde birikiyor, koyulaşıyordu. Yüksek ipek şiltelere diz çökmüş yorgun vezirler, önlerindeki halının renkli nakışlarına bakıyorlar; uzun beyaz sakalını zayıf eliyle tutan yaşlı sadrazamın sönük gözleri; çok uzak, çok karanlık şeyler düşünüyor gibi, var olmayan noktalara dalıyordu. “Yürekli bir adam gerekli, paşalar.” dedi. Biz onun sirmalara, altınlara, elmaslara boğarak gönderdiği elçisine padişahımızın elini öptürmedik ancak dizini öpmesine izin verdik. Kuşkusuz o da karşılıklı bulunmaya kalkacak.

Bu parçadan hareketle güzel sanatlarla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Kurgusal bir yapıya sahiptir.
- B) Bilgileri değiştirmeye çalışır.
- C) Dil zevki vermeyi amaçlar.
- D) Okurun duygu dünyasına seslenir.
- E) Yanlı bir söyleme sahiptir.

Türkçenin Tarihî Sözlükleri

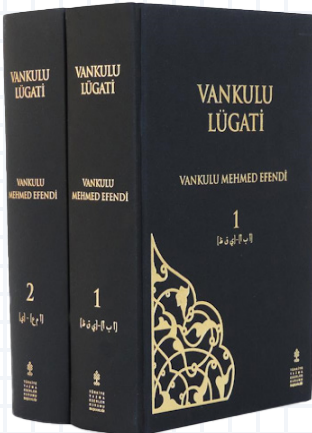
- Türkçenin ilk sözlüğü, Kaşgarlı Mahmut'un *Divânü Lugâti't-Türk* adlı eseridir. Türk dilinin lehçeleri ve dil bilgisi hakkında da çok önemli bilgiler sunan kitap, Türkçeden Arapçaya bir sözlüktür. Eser, Türkçenin zenginliğini göstermesi açısından çok önemlidir.
- Bunun dışında Türkçenin başlıca tarihî sözlükleri şunlardır:
 - **Muhakemetü'l-Lugateyn** – Ali Şir Nevayi
 - **Lugat-ı Naci** – Muallim Naci
 - **Lehce-i Osmanî** – Ahmet Vefik Paşa
 - **Büyük Türk Lugatı** – Hüseyin Kâzım Kadri
 - **Müntehabat-ı Lugat-ı Osmaniyye** – James W. Redhouse
 - **Resimli Kamus-ı Osmanî** – Ali Seydi
 - **Kamus-ı Türki** – Şemseddin Sami
 - **Lehçetü'l-Lugat** – Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi
 - **Mukaddimetü'l-Edeb** – Zemaşerî
 - **Kitab-ı Lugat-ı Vankulu** - Vankulu Mehmet Efendi

ÖRNEK 3

Bugün bilinen ilk Türkçe sözlük olan ----, Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072-1074 yılları arasında yazılmıştır. Araplara hem Türkçe öğretmek hem de Türkçenin de oldukça gelişmiş bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmış olan sözlükte yaklaşık olarak 7500 kelime yer almaktadır. Eser, sadece sözlük değil aynı zamanda dönemin sözlü ürünleri olan şiir ve atasözlerini içeren bir antoloji kitabı özelliği taşımaktadır. Ayrıca dönemin Türk boylarının yaşadığı yerleri gösteren bir haritayı da içeren sözlüğün kıymeti çok fazladır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) *Muhakemetü'l-Lugateyn*
- B) *Divânü Lugâti't-Türk*
- C) *Lugat-ı Naci*
- D) *Kamus-ı Türki*
- E) *Lehçetü'l-Lugat*

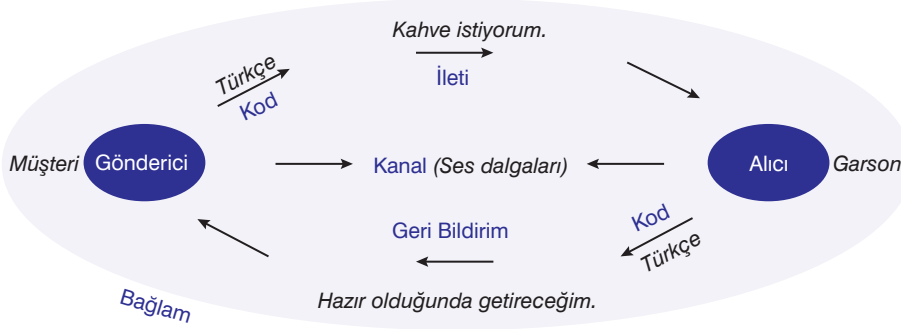

Dilin İnsan ve Toplum Hayatındaki Yeri

- Duygu, düşünce ve istekler dil ile aktarılır; dil insanlar arasında iletişimi sağlar.
- Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü gibi ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır.
- Bu bakımdan dile önem vermek topluma önem vermekle eş değer seviyedir.

İletişim

- Duygu ve düşüncelerin karşı taraftaki kişiye konuşma, yazı, işaret, jest ve mimik gibi çeşitli yollarla aktarılması sürecine **iletişim** denir.
- Bir iletişimin gerçekleşmesi için bazı öğelere ihtiyaç vardır. Bunlar:

- **Gönderici (Kaynak):** İletiyi hazırlayan, gönderen, konuşan kişidir. Gönderici olmadan iletişim oluşmaz. Örnekte müşteri.
- **İleti (Mesaj):** Göndericinin aktardığı duygu, düşünce, hayal, istek ve bilgilere ileti (mesaj) denir. Örnekte "Kahve istiyorum."
- **Alıcı:** İletin gönderildiği insan ya da topluluktur. Konuşmada dinleyen kişidir. Örnekte garson.
- **Şifre (Kod):** Gönderici, iletisini "konuşma" ya da "söz"ün yanı sıra yazıyla, resim çizerek, rakamlarla, hareket yaparak aktarabilir. Bu tür iletişim şekillerine şifre (kod) denir. Örnekte sözel dil olan Türkçe.
- **Bağlam:** İletişimin gerçekleştiği ortamdır. Örnekte kafe.
- **Kanal:** Göndericinin iletisini alıcıya gönderirken kullandığı yazılı ve görsel araçlara kanal denir. Ses dalgaları, e posta, kısa mesaj, televizyon gibi... Örnekte ses dalgaları.
- **Dönüt (Geri Bildirim):** Alıcının göndericiye verdiği tepki, yanıttır. Örnekte "Hazır olduğunda getireceğim." ifadesidir.

BİRBİRİMİZİ ANLAMAK İÇİN İLETİŞİM

Özgür Dögerlioğlu

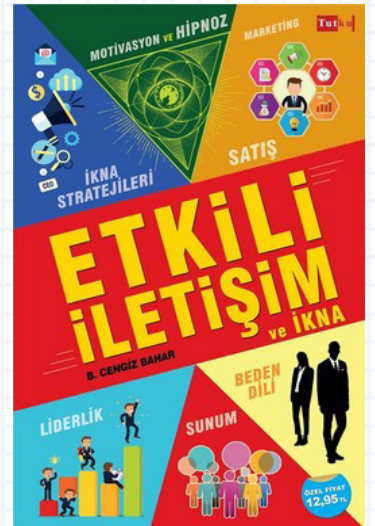

ÖRNEK 4

Okula ilk başladığımız günlerde sınıfımıza yeni bir çocuk geldi. Hiç tanımadığımız, hakkında hiçbir fikrimizin olmadığı bu çocukla uzun süre konuşmadık. Onu "yabancı" olarak görüyor, kötü biriymiş gibi düşünüyorduk. Sınıfta herkes onunla konuşma konusunda pek isteksiz davranıyordu. Bu sessizlik bir zaman sürdü. Zaman içinde çok küçük nedenlerle bir iki söz geçti aramızda. Kapı açılmıştı aramızda. Sonra onu yavaş yavaş tanıdık ve gördük ki aslında çok iyi anlaşabiliyoruz. Hatta ilerleyen zamanlarda benim en yakın arkadaşım hâline geldi.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi üzerinde durulmaktadır?

- A) İletişimin insanlar için önemi
- B) Yeni insan tanımanın faydaları
- C) Yeni bir şehre gitmenin zorlukları
- D) Dostluğun insanlar üzerindeki etkileri
- E) İletişim sıkıntısı çeken insanların özellikleri

Dilin İşlevleri

- **Göndergesel İşlev:** Dilin bilgi verme işlevidir. Bu işlev daha çok kullanma kılavuzlarında, nesnel anlatılarda, bilimsel bildirilerde, kısa not ve özetlerde karşımıza çıkar.
- **Heyecana Bağlı İşlev:** Gönderici (kaynak) iletisini, duygu ve heyecanlarını dile getirmek amacıyla aktarmışsa dil "heyecana bağlı işlev"de kullanılmıştır. Bu işlevde çoğunlukla duygular, heyecanlar, korkular, sevinç ve üzüntüler dile getirilir.
- **Şiirsel (Sanatsal) İşlev:** Dilin şiirsel işlevde kullanıldığı metinler olan lirik anlatılarda ve şiirlerde şiirin amacı o şiirin kendisidir. Şiirsel metinler, kendinden başka bir şeyi ifade etmeye ihtiyaç duymaz, bir şiir sadece şiir olduğu için önemli ve anlamlıdır yani şiirin gerçeği, şiirin kendisidir.
- **Alıcıyı Harekete Geçirme İşlevi:** İleti, alıcıyı harekete geçirmek üzere düzenlenmişse dil bu işlevdedir. Dilin bu işlevinde amaç, alıcıda bir tepki ve davranış değişikliği yaratmaktır. Emir, rica, istek cümlelerinde dil, alıcıyı harekete geçirme işleviyle kullanılır.
- **Dil Ötesi İşlev:** Dil bilgisi kurallarıyla ilgili bilgi vermek üzere düzenlenen iletelerde dil, bu işlevde kullanılır.
- **Kanalı Kontrol İşlevi:** İletişim sırasında ileti, kanalın iletiyi iletmeye uygun olup olmadığını öğrenmek, denetlemek amacıyla düzenlenmişse dil bu işlevde kullanılmış olur. Bu işlev daha çok, soru cümleleriyle karşımıza çıkar.

ÖRNEK 5

Dil, iletişimin amacına göre farklı işlevlerde kullanılır.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde dil, ötekilerden farklı bir işlevde kullanılmıştır?

- Buzağılar da uzun bir süre anne sütüyle beslenir.
- Anadolu'da boş kalan arazilere, hayvanlara yem olsun diye yonca ekilir.
- Atların rahat yaşamaları için, onlara geniş koşu alanları ve meralar hazırlanır.
- Çiftliklerde her yıl yüzlerce büyükbaş hayvan yetiştirilir ve bunların çoğu yurt dışına gönderilir.
- Meradaki koyunları akşama doğru köye doğru getiren çobanın adı neydi?

ÖRNEK 6

- Kâğıdı mavi bir zarf içinde Celâl'e verdim. Sanki dünyaları bağışladım. Gözlerinden sevinç yaşları boşandı. Okudu, okudu ağıladı. Utanmasa yüzüne gözüne sürecekti.
- Orta Çağ'da ve onu izleyen yüzyıllarda çocukluk ayrı bir yaşam dönemi olarak kabul edilmiyordu. Çocuklar, bağımlı yaşadıkları belirli bir süre sonunda küçük yetişkinler olarak görülüyordu.
- İş-kılış fiilleri bir işi, hareketi anlatan fiillerdir. Bu işi yapan bir özne vardır ve bu işten etkilenen bir nesne bulunur. Nesne bulunduğu için bu fiiller geçişli fiillerdir diyebiliriz.
- Müze bir avlu etrafındaki çeşitli yapılardan oluşur. Bu yapılar Mevlâna'nın türbesi, semahane, mescit, derviş hücreleri ve çeşitli dönemlerde yapılmış türbelerdir.
- Yine de bir şey duymuş gibi döndü baktı Çiğdem. Kayalığın tam ucunda duruyordu. Dalgalandan sarı saçlarının arasından bir bulut geçti. "Bir şey mi dedin?" diye bağırdı.

Numaralanmış parçaların hangisinde dil, "dil ötesi işlev"de kullanılmıştır?

- I
- II
- III
- IV
- V

Göndergesel İşlev

Dünya Sağlık Örgütü fiziksel aktiviteyi iskelet kasları tarafından üretilen ve enerji harcamayı gerektiren herhangi bir bedensel hareket olarak tanımlıyor. Fiziksel aktivite, boş zamanlarda bir yere gidip gelmek için veya bir kişinin işinin bir parçası olarak yapılan ulaşım da dâhil olmak üzere tüm hareketleri ifade ediyor. Hem orta hem de yüksek yoğunlukta fiziksel aktivitenin veya egzersizin sağlığa önemli etkileri bulunuyor. Düzenli egzersizin kalp hastalığı, felç, diyabet ve çeşitli kanserler gibi rahatsızlıkların önlenmesine ve yönetilmesine yardımcı olduğu biliniyor. Ayrıca hipertansiyonun önlenmesine, sağlıklı vücut ağırlığının korunmasına yardımcı olurken ruh sağlığını, yaşam kalitesini ve refahı iyileştirebiliyor. Özellikle son yıllarda yapılan birçok yeni araştırmayla egzersizin, çocukların akademik performansını artırmaktan yetişkinlerde ruh hâlini ve hafızayı güçlendirmeye hatta kişileri bilişsel gerilemeden korumaya kadar ne kadar dönüştürücü etkisi olduğunu da gösteriyor.

Şiirsel (Sanatsal) İşlev

Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarım, ellerinizle?
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.

Orhan Veli Kanık

Dil Ötesi İşlev

Özne, bir cümlenin temel unsurlarından biridir ve cümlede anlatılan eylemi gerçekleştiren, eylemden etkilenen veya durumla ilgili olan kişi, varlık ya da kavramdır. Özne, yükleme "kim" veya "ne" sorularını sorarak bulunur.

Özneler tek bir kelimedenden (isim, zamir) veya birden fazla kelimedenden oluşan bir öbekten (isim tamlaması, sıfat tamlaması, zamir öbeği) oluşabilir.

Örnekler:

İsim: Salih okula gidiyor.

Zamir: O çok çalışkan bir öğrenci.

İsim tamlaması: Sınıfın öğretmeni çok seviliyor.

Sıfat tamlaması: Mavi gözlü çocuk çok tatlı.

Zamir öbeği: Bizim ev şehir merkezinde.

Heyecana Bağlı İşlev

A, şuna bak, hâlâ durmuş bana gülüyor!
Yazık, sana acıyorum!
Sakın bir daha buraya gelme!
Ah canım! Korktun mu benden?
Ben bu davranışınızı etik bulmuyorum, siz yanlış davranıyorsunuz!
“Ah, ne güzeldi o Direklerarası’ndaki ramazan ve donanma geceleri!”
Eyvah, ne yer ne yâr kaldı!”
Bütün sevgileri atıp içimden,
Varlığımı yalnız ona verdim ben,
Elverir ki bir gün bana derinden
Ta derinden bir gün bana "Gel" desin

Kanalı Kontrol İşlevi

Arka sıraya sesim ulaşıyor mu?
Dün yapılan sınava kim katılmadı?
Bilgisayar masasını görüyor musunuz?
Beni anladınız değil mi?
Sesimi duyuyor musun?
Verdiğim ödevleri yaptınız mı?
Dil bu cümlelerde kanalı kontrol işlevinde kullanılmıştır. Çünkü gönderici, alıcıya soru yoluyla iletişimin ulaşip ulaşmadığını soruyor “Verdiğim ödevi yaptınız mı?” cümlesinde alıcı “evet” veya “hayır” cevabını verirse mesajın kanal yoluyla iletilip iletilmediği kontrol edilmiş oluyor.

Aliciyi Harekete Geçirme İşlevi

Sınıfı hemen terk et!
Yavaş yavaş öne doğru ilerleyin!
Çocuklar, merasim başlamak üzere hemen aşağıya inin!
İnsanlar! Geliniz, toplanınız, dinleyiniz!
Evimizi derhâl terk et!
Bu sorular bir saat içinde çözülmüş olacak!
Ayşe, benim söylediklerimi tekrar et!
Masadaki tabakları mutfağa götür.
Elindeki kalemi yanındaki kitaplığa bırak.

Dilin Kullanımından Doğan Türler

- **Dil:** Toplumun ortaklaşa meydana getirdiği ve kullandığı canlı bir varlık, sosyal bir kurumdur. Dilde zamanla kullanımdan doğan bazı farklılıklar oluşur.
- **Konuşma Dili:** Halkın günlük yaşamında kullandığı ve yazı dilinden az çok farklılık gösteren dile **konuşma dili** ya da **günlük dil** denir. Konuşma dilinde sözcükler farklı şekilde ifade edilebilir. Kimi sesler değişebilir, bazı heceler yutulabilir.
- **Yazı Dili:** Bir ülkede konuşulan ağızlar içinden yaygınlaşıp egemen olan ortak dilin yazışmalarda kullanılması, bilim ve sanat yapıtlarının bu ortak dille yazılması sonucu ortaya çıkan yazılı dildir. **Genelde yazı dili ve edebî dil kavramları eş anlamlı kullanılmaktadır.**
- **Standart (Öçünlü) Dil:** Bir ülkenin resmî işlerinde kullandığı dildir. Ülkemizin yani Türkiye'nin standart dili İstanbul Türkçesidir.
- **Lehçe:** Bir dilin bilinmeyen, çok eski dönemlerinde ayrılmış kollarına denir. Yakutça, Çuvaşça gibi.
- **Şive:** Bir dilin izlenebilen tarihî dönemlerinde ayrılmış koludur. Azerice, Özbekçe, Türkmençe gibi.
- **Ağız:** Bir dilin en yeni zamanda ayrılmış küçük bölge kollarıdır. Karadeniz ağızı, Ege ağızı gibi.
- **Jargon:** Meslek dilidir. Aynı meslek veya topluluğa (atölye, okul, kışla vb.) mensup olan şahısların benimsedikleri özel terimlerin bütünüdür.
- **Argo:** Sokak dili. Toplum düzeninin dışında kalan kişilerin kendi aralarında kullandıkları özel dil, bu dili belirleyen sözcük ve deyimlerdir.

ÖRNEK 7

Bir dilin bilinmeyen dönemlerinde o dilden ayrılmış koludur. İlgili dilden ses, şekil ve sözcük açısından çok büyük bir farklılığı içerir. İki dil neredeyse birbirini anlamaz hâle gelmiştir. Sibirya'da yaşayan Yakut Türklerinin konuştuğu Yakutça ve Orta Volga Bölgesi'nde yaşayan Çuvaş Türklerinin konuştuğu Çuvaşça Türkçenin bu iki koludur.

Bu parçada aşağıdakilerin hangisinden söz edilmiştir?

- A) Lehçe
B) Ağız
C) Şive
D) Argo
E) Jargon

ÖRNEK 8

Aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığına ----, her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyimde ---- denir.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) ağız - jargon
B) jargon - argo
C) lehçe - argo
D) jargon - şive
E) jargon - dil

Ağız Örneği (Gaziantep Ağız)

Gerili serili gassın şimdiki gelinler. Ne iş biliyer ne aş. Biz kaynanamızın urgu sura kül turap olurduk. Bizinki bi küfde edip urguna gömey. Kle bu olanar nen avrat azlı oluyar ? Gelinin eteni bi nal söledim, iki nal söledim, bakdım dinnemey, ipini üsdüne addım. Ben beni gaynna sandım da öten kele gelin dedim kak acı bi hedik vur da allebene gedek dedim. Ne dese benin bacım “Baa sahareyn gere yok. Gönün isteysel sen get. - Bi şeyi yapma dedin mi angeslek yapar.

(Gerili serili kalsın şimdiki gelinler, ne iş biliyorlar ne aş. Biz kaynanamızın önü sıra kul kurban olurduk. Bizimki bir köfte yapıp önümüze koymuyor. Ayol bu oğlanlar neden kadın ağızlı (kadın ağızına bakan) oluyorlar; gelinin yaptığını bir defa söyledim, iki defa söyledim, baktım dinlemiyor, ipini üstüne attım. (Vazgeçip kendi hâline terk ettim.) Kendimi kaynana sandım da geçen gün “Ayol gelin dedim, kalk azıcık bir hedik (buğday) pişir de Alleben'e (bir gezinti yeri) gidelim.” dedim. Ne dese beğenirsin kardeş? Bana senin gezmenin gereği yok. Gönlün istiyorsa sen git. Bir şey yapma dedin mi kasten aksini yapar.)

Şive Örneği (Azerbaycan Şivesi)

Guşun Kömeyi

Déyirler ki bir gün él xırmanına yanğın düşür. Yanğından xeber tutanlar haray salıb hamını kömeye çağırırlar. Here bir işe el atr. Camaat xırmanı yanğından gurtarr. Éle bu vaxt görürler ki serçe téz téz çaya éner, ağızına su alıb yanar derzlerin üstüne tökür. Hamı bu işe mat galır. Adamlardan biri serçeden soruşur:

— Ay serçe, getirdiyin damla boyda olmaz, bu su oda néyleye biler, niye özünü elden dilden salırsan?

Serçe déyir:

— Xırman benim de çöreyimdi, gerek elimden geleni esirgemeyim.

(Kuşun Yardımı)

Diyorlar ki bir gün halkın harmanında yangın çıkıyor. Yangını haber alanlar feryat edip herkesi yardıma çağırıyorlar. Her biri bir işe el atıyor. İnsanlar harmanı yangından kurtarıyor. O sırada görüyorlar ki serçe tez tez çaya inip, ağızına su alıp yanar tahıl bağlarının üstüne döküyor. Hepsi bu işe şaşırıyor. Adamlardan biri serçeye soruyor:

— Ey serçe, getirdiğin su damla büyüklüğünde değil; bu su ateşe ne yapabilir, niye kendini yoruyorsun?

Serçe diyor:

— Harman benim de ekmeğimdir (ekmek kapımdır), gerek ki elimden geleni esirgemeyeyim.)

Lehçe Örneği (Yakut Lehçesi)

Kün siriger tınnı tyal usuqtar, haar kırpahtara köten tūsär. Mas hatıngnar haar oro-yugar simeneller, örüster, küöllör muusunan bürüllerler. Saha dbono bu kemnge silaas dbieleriger mustan olorollar. Ohoh inniger oloron kepseteller, ırıa ılılılar, os-turuya kepsiiller. Çey isäller, alaadı siiller, kışın ustata buldunan, balıgınan er dbon dbiege kiiren olohtoron, ülelerin sırdata turallar. Kün kılgha erääri, saha dbono olohho üöreller. Kıniler tınnıını kıayallar, ayılıg'a küühüger sügürüyeller. Kışın kennit-ten saas keliägin, sir-doydu çelgiyegin, kün usuurun kütäller.

(Güneşin altında soğuk rüzgârlar eser, kar taneleri uçuşur. Ağaçlar karın ağırlığı altında eğilir, nehirler ve göller buzla kaplanır. Yakut halkı bu dönemde sıcak evle-rinde toplanır. Ocak başında oturup sohbet eder, şarkı söyler, masal anlatırlar. Çay içer, ekmeğe yerler. Kış boyunca erkekler avlanıp balık tutarak eve yiyecek getirirler. Günler kısa olsa da Yakut halkı hayata sıkı sıkı tutunur. Soğuğa direnir, doğanın gücüne saygı duyarlar. Kışın ardından gelecek baharı, doğanın canlanmasını ve günlerin uzamasını beklerler.)

Argo Örnekleri

Akmak: Çabucak savuşmak, ortadan kaybolmak.

Atmak: Yalan söylemek, palavra sıkmak.

Ayvayı yemek: Başa bela almak, kötü duruma düşmek.

Çakma: Sahte, taklit.

Çakal: Kurnaz, fırsatçı.

Fıs çıkmak: Hayal kırıklığına uğramak, başarısız olmak.

Gaz vermek: Birini yüreklendirmek, teşvik etmek.

Havali: Kendini beğenmiş, gösterişli.

Kafa yapmak: Uyuşturucu madde kullanmak.

Kaymak: Keyif yapmak, eğlenmek.

Tırsmak: Korkmak, çekinmek.

Jargon Örnekleri

Backlink: Bir web sitesinden başka bir web sitesine verilen bağlantı.

Brief: Bir proje veya kampanya için hazırlanan kısa açıklama.

Deadline: Bir işin tamamlanması gereken son tarih.

Pitch: Bir fikir veya ürünün kısa ve öz bir şekilde tanıtılması.

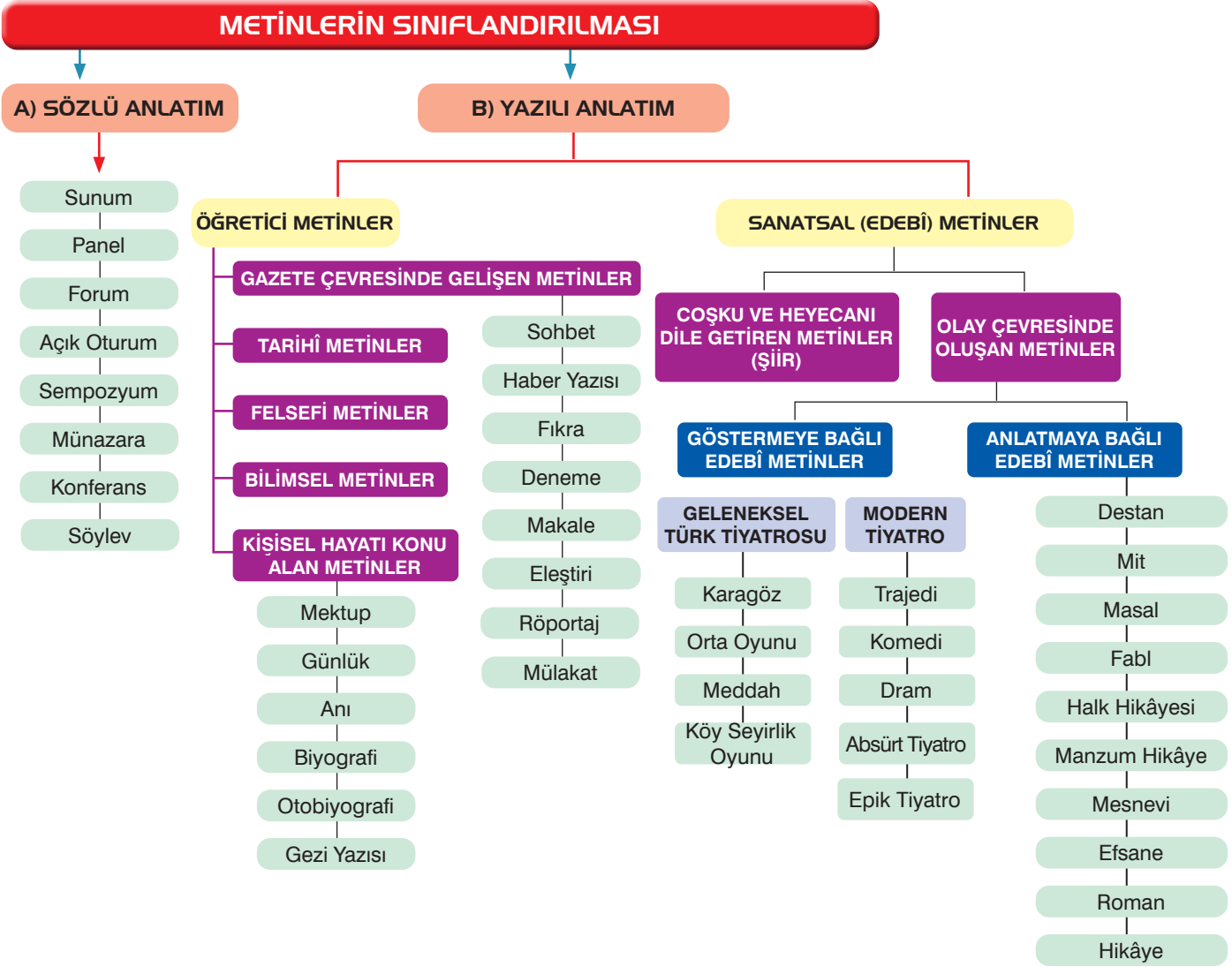
Target kitle: Bir ürün veya hizmetin hedeflendiği belirli bir grup insan.

Trafik: Bir web sitesine gelen ziyaretçi sayısı.

Algoritma: Belirli bir sorunu çözmek veya bir görevi yerine getirmek için tasarlanmış bir dizi talimat.

Metinlerin Sınıflandırılması

- İnsanlar; istek, duygu ve düşüncelerini sözlü veya yazılı olarak anlatır.
- Yani anlatım, genel olarak **sözlü** ve **yazılı** anlatım olmak üzere iki gruba ayrılır.
- **Panel, forum, açık oturum, söylev, konferans, münazara gibi etkinliklerde sözlü anlatım; öykü, roman, deneme, sohbet gibi metin türlerinde yazılı anlatım kullanılır.**
- Metinler anlatım türlerine, yazılış amaçlarına, dilin işlevine, gerçeklikle ilişkilerine göre gruplandırılabilir.

Sanatsal (Kurmaca) Metinlerin Özellikleri

- Anlamalı bir bütündür.
- Dil, sanatsal işlevde kullanılır.
- Estetik zevk verme amacı vardır.
- Çok anlamlı olup yoruma açıktır.
- Kurgusaldır, düş gücünden doğar.
- Öğretmeyi değil, sezdirmeyi amaçlar.
- Mecazlı ifadelerden ve söz sanatlarından yararlanır.

Öğretici Metinlerin Özellikleri

- Yoruma açık değildir.
- Temel amacı yararlı olmaktır.
- Dil, göndergesel işlevde kullanılır.
- Bilgilendirme, açıklama amaçlıdır.
- Terim ve kavramlardan yararlanır.
- Mecazlı ifadelere pek yer verilmez.